

CÂTEVA OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA IMPORTURILE ROMANE DIN MORMINTELE SARMATICE DIN MUNTENIA

LIANA OȚA

loredanaota@yahoo.com

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” – București

SOME OBSERVATIONS ABOUT THE ROMAN IMPORTS FOUND IN THE SARMATIAN GRAVES IN WALLACHIA

ABSTRACT

This paper tries to emphasize some of the characteristics of the Roman imports found in the Sarmatian graves in Wallachia. Import mean any item produced in one of the Roman provinces that arrived in barbaricum regardless of the circumstances (trade, robbery expeditions or diplomatic gifts). The archaeological discoveries attributed to Sarmatians do not spread all over Wallachia, but are concentrated in some regions. Despite the small size of the territory of Wallachia and the relative small number of Sarmatian discoveries, the differences between the groups of Sarmatians from different micro-regions seem to be obvious, at least regarding the deposition of Roman imports in the graves. A general statement like that of the low numerical frequency of Roman items discovered in Sarmatian graves in Wallachia must be supplemented with other significant details regarding the territorial distribution of Roman imports in a certain area, the typology and the chronology of items produced in the Roman Empire.

Keywords: imports, Sarmatians, Roman Empire, territorial distribution, typology.

Articolul de față are drept scop sublinierea câtorva caracteristici ale importurilor romane descoperite în mormintele sarmatice din Muntenia. Unele dintre observațiile din rândurile ce urmează au mai fost publicate în două lucrări ce analizau descoperirile atribuite sarmaților din Câmpia Brăilei și din sudul Munteniei¹, însă o imagine generală a ceea ce înseamnă, pe baza cunoștințelor actuale, pătrunderea pieselor romane în mediul sarmatic din Muntenia, cu privire mai ales la cele două micro-regiuni menționate, cred că ar fi utilă.

---

¹ Liana Oța, Valeriu Sîrbu, *Sarmații din județul Brăila*, Muzeul Brăilei-Editura Istros, Brăila, 2009; V. Sîrbu, Liana Oța, A. Vilcu, M. Neagu, V. Oprea (în continuare, V. Sîrbu et alii), *Sudul Munteniei în secolele I a.Chr. – III p.Chr. Sarmați, daci, romani*, Muzeul Brăilei „Carol I”-Editura Istros, Brăila, 2014.

Am definit drept import orice piesă produsă într-o provincie a Imperiului roman, care a ajuns în *barbaricum* indiferent pe ce cale (comerț, jaf, cadou diplomatic²). Importurile romane reprezintă un capitol important în studiul sarmaților din Muntenia, atât în ceea ce privește cronologia mormintelor, pe care o poate detalia, cât și în încercarea de înțelegere a fenomenului de pătrundere a sarmaților în regiunea amintită. De la bun început, trebuie atrasă atenția asupra unui fapt adesea trecut cu vederea în articolele referitoare la sarmați – Muntenia (pentru că acesta este teritoriul analizat în rândurile următoare) a fost o regiune controlată de romani de la debutul secolului I p.Chr. și până spre mijlocul secolului al III-lea p.Chr.³, iar timp de peste două decenii (începând cu intervalul dintre cele două expediții dacice ale împăratului Traian și până în primii ani ai domniei lui Hadrian) a fost chiar parte integrantă a Imperiului roman⁴.

În condițiile în care singurele descoperiri arheologice prin care sunt cunoscuți sarmații, cel puțin în Muntenia, sunt reprezentate de complexe funerare, orice demers având ca subiect piesele romane din mediul sarmatic are de rezolvat o problemă dificilă – cea a relevanței importurilor depuse în morminte pentru viața cotidiană a comunităților. Reprezintă importurile descoperite în morminte o secvență semnificativă pentru modul în care erau percepute și folosite piesele de import în viața de zi cu zi sau, cu prilejul înmormântării, se operează o selecție a tipurilor de piese care pot mobila un mormânt⁵? Din păcate, răspunsul la întrebarea formulată mai sus nu este deloc simplu de dat, cel puțin în stadiul actual al cercetării, când nu cunoaștem nici o așezare a sarmaților în Muntenia.

Totuși, cred că o încercare de conturare a principalelor coordonate ale depunerii importurilor romane în mormintele atribuite sarmaților din Muntenia

---

² Liana Oța, V. Sîrbu, *op. cit.*, pp. 168-169.

³ Idem, *The Bărăgan in the 1st-3rd Centuries AD: Dacians, Romans, Sarmatians*, în: V. Sîrbu, R. Ștefănescu (eds.), "Necropolises, Cult places, Religion, Mythology" – The Thracians and their Neighbors in the Bronze and Iron Ages, *Proceedings of the 12th International Congress of Thracology, Târgoviște, 10th-14th September 2013*", vol. II, Brașov, 2013, pp. 290-292.

⁴ Constantin C. Petolescu, *Dacia: un mileniu de istorie*, București, Editura Academiei Române, 2010, p. 163; C.C. Petolescu, Florian Matei-Popescu, *The Presence of the Roman Army from Moesia Inferior at the North of the Danube and the Making of the Dacia Inferior Province*, în: Ioan Piso (ed.), "Die römischen Provinzen. Begriff und Gründung (Colloquium Cluj-Napoca, 28. September-1. Oktober 2006)", Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, pp. 357-358.

⁵ Pentru un alt context, cel al mormintelor gallo-romane, M. Tuffreau-Libre (*Pottery assemblages in Gallo-Roman cemeteries*, în: J. Pearce, M. Millet, M. Struck (eds.), "Burial, Society and Context in the Roman World", Oxford, Oxbow Books, 2000, p. 54), atrage atenția asupra faptului că ceramica descoperită în morminte este departe de a fi reprezentativă pentru tipurile de vase folosite în viața cotidiană.

poate să ofere anumite indicii care, chiar dacă nu permit acum formularea unei judecăți definitive, pot sugera unele modalități de interpretare.

Descoperirile sarmatice nu acoperă uniform, în stadiul actual al cercetării, teritoriul Munteniei, ci se concentrează în câteva regiuni (**Pl. 1**). Majoritatea descoperirilor provine din sudul (121 morminte)⁶ și estul (73 morminte)⁷ Munteniei, urmate de regiunea Buzăului (cel puțin 26 descoperiri publicate), zona Jilava-Târgșor (24 morminte publicate detaliat, deși, dacă se adaugă și descoperirile inedite de la Târgșor⁸, numărul crește semnificativ la 41) și regiunea cuprinsă între *limes alutanus* și *limes transalutanus* (doar cinci complexe funerare).

Numărul mormintelor în care s-au depus importuri romane este destul de asemănător pentru diferitele zone de concentrare a descoperirilor sarmatice. Ceea ce este într-adevăr diferit este *procentul* pe care îl reprezintă mormintele în care s-au depus importuri din numărul total al complexelor funerare descoperite într-o anumită zonă. Dacă se iau în calcul și înmormântările în care s-au depus, conform publicațiilor, mărgelile de sticlă⁹, în sudul Munteniei se înregistrează 27 morminte cu importuri romane, ceea ce înseamnă un procent mic din totalul descoperirilor – 22,31%. Imaginea este completată, pentru sudul Munteniei, de piesele al căror context de descoperire nu este deloc clar, precum caserola de bronz, unguentariul de sticlă și cănița ceramică de la Ulmeni¹⁰, sau de cele care nu au fost decât menționate, precum clopoțelul de la Ulmeni, cănița și inelul de la Oltenița-Renie¹¹. Cele 19 morminte din estul Munteniei din care provin piese romane reprezintă 26,02% din totalul descoperirilor. Un procent la fel de mic din total (20%) îl

---

⁶ V. Sîrbu et alii, *op. cit.*, pp. 93-94.

⁷ Liana Oța, V. Sîrbu, *Sarmații din județul Brăila*, pp. 137-139.

⁸ Gheorghe A. Niculescu, *Die sarmatische Kultur im Zusammenhang der kaiserzeitlichen archäologischen Funde aus Muntenien – unter besonderer Berücksichtigung der Funde von Tîrgșor*, în: C. von Carnap-Bornheim (ed.), "Kontakt-Kooperation-Konflikt. Germanen und Sarmaten zwischen dem 1. und dem 4. Jahrhundert nach Christus". Internationales Kolloquium des Vorgeschichtlichen Seminars der Philipps-Universität Marburg, 12.-16. Februar 1998, Neumünster, 2003, p. 193.

⁹ Precauția se datorează faptului că nu am avut posibilitatea de a verifica toate descoperirile. Măcar în teorie, nu poate fi exclusă posibilitatea ca unele mărgeli considerate a fi fost lucrate din sticlă, să fie, de fapt, dintr-un alt material.

¹⁰ În publicația inițială (S. Morintz, B. Ionescu, *Cercetări arheologice în împrejurimile orașului Oltenița (1958-1967)*, în "Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie)", 19, 1, 1968, pp. 109, 111), autorii subliniază că nu se mai poate ști dacă piesele recuperate provin sau nu din morminte distruse, așa cum a presupus Gh. Bichir (*Sarmații la Dunărea de Jos în lumina ultimelor cercetări*, în "Pontica", V, 1972, p. 166; *Les Sarmates au Bas-Danube*, în "Dacia", Nouvelle Série, XXI, 1977, p. 191). Cel puțin prin prisma exemplului de la Vărăști – vas provenit dintr-o groapă și nu dintr-un mormânt (V. Sîrbu et alii, *op. cit.*, p. 85, nr. cat. 45, cu bibliografia completă), cred că impresia generală, aceea că toate descoperirile sarmatice din Muntenia provin din morminte, ar trebui nuanțată.

¹¹ V. Sîrbu et alii, *op. cit.*, p. 68, nr. cat. 1-2 și p. 83, nr. cat. 3.

reprezintă complexele funerare în care s-au descoperit importuri romane situate între *limes alutanus* și *limes transalutanus*. Situația din zona Jilava-Târgșor (unde înmormântările cu piese romane par să reprezinte în jur de 37% din numărul complexelor funerare publicate) nu pare să schimbe în mod esențial perspectiva referitoare la ponderea relativ mică a depunerii importurilor romane în morminte. Pentru nord-estul Munteniei (denumită convențional de mine în acest articol zona Buzăului), însă, datele problemei se schimbă în mod surprinzător. Deși numărul total al descoperirilor, cel puțin până în prezent, este mic (în jur de 26), procentul complexelor cu importuri romane pare să fie în jur de 60%.

Distribuția teritorială a mormintelor în care s-au găsit piese produse în Imperiul roman nuanțează cu noi detalii fenomenul depunerii importurilor în context funerar. Am subliniat cu alt prilej deosebirea dintre statistică și distribuție teritorială¹², chiar cu referire la importurile romane din Câmpia Brăilei. Atrăgeam atunci atenția asupra faptului că procentul mormintelor în care s-au descoperit piese romane este într-adevăr mic, pentru estul Munteniei (26,02%), însă perspectiva se schimbă dacă se iau în calcul doar punctele cu descoperiri sarmatice, indiferent de numărul mormintelor sau de numărul importurilor provenite din fiecare punct. Din 19 puncte în care se concentrează descoperirile sarmatice din Câmpia Brăilei, în 10 s-au descoperit piese provenite din Imperiul roman, ceea ce înseamnă 52,67%. Ipoteza prezenței reduse numeric a importurilor romane în estul Munteniei nu se schimbă, dar i se adaugă detaliul, deloc de neglijat, al faptului că, deși de mică amploare, pătrunderea produselor romane pare să fie destul de omogenă ca răspândire teritorială. Distribuția teritorială relativ omogenă este susținută și de variația relativ mică a procentului mormintelor în care s-au descoperit importuri în interiorul fiecărui grup de complexe funerare, între un maximum de 50%, reprezentat de grupurile de la Lișcoteanca-Moș Filon (trei morminte cu importuri dintr-un total de șase) și Tichilești (două morminte cu importuri dintr-un total de patru) și un minimum de 16,6% ilustrat de grupul de la Lișcoteanca-Movila Olarului (doar în două morminte din 12 s-au depus produse romane)¹³.

Caracterizat tot printr-un procent mic al înmormântărilor în care s-au găsit piese de proveniență romană (22,31% în cazul în care se iau în calcul și mormintele care conțineau mărgelile de sticlă, 12,39% în cazul în care complexele funerare pentru care nu s-a putut verifica materialul din care au fost realizate mărgelile sunt excluse), sudul Munteniei arată același procent redus și în cazul punctelor în care s-au găsit importuri: doar nouă din 42, deci 21,42%. Mai mult, dacă se analizează ponderea mormintelor în care s-au depus importuri în cadrul fiecărui grup de complexe funerare, se poate remarca o distribuție foarte inegală, cu discrepanțe

---

¹² Liana Oța, *Câteva remarci cu privire la statistică și distribuție teritorială*, în "Acta Terrae Fogarasiensis", II, 2013, pp. 29-33.

¹³ Liana Oța, V. Sîrbu, *op. cit.*, pp. 169 și 279, fig. 38a.

mari, între un maximum de 80% întâlnit la Ulmeni (patru morminte cu piese romane din cinci, și nu ar fi exclus ca procentul să fie, în realitate, 100%, dacă și mărgelile din cel de-al cincilea mormânt erau produse tot în atelierele romane) și un minimum de 6,25% remarcat pentru grupul, apropiat teritorial, de la Oltenița-*Renie* (un mormânt din 16, procent care ar putea crește la 18,75% în cazul în care mărgelile înregistrate în trei complexe ar fi de proveniență romană)¹⁴.

Tipologia pieselor romane prilejuiește alte două observații importante. Prima dintre ele se referă la faptul că piesele romane depuse în mormintele atribuite sarmaților din Muntenia se încadrează în categoria mărfurilor uzuale, fără valoare financiară deosebită. Indiferent de micro-regiunea analizată, tipurile predominante de piese importate din Imperiul roman sunt podoabele, mai ales mărgelile de sticlă, mult mai rar pandantive sau cercei. Ceramica, diversă ca tipologie, s-a descoperit în mult mai puține morminte comparativ cu piesele de podoabă. În regiunea de sud a Munteniei, de exemplu, cinci tipuri de recipiente ceramice provin din nouă morminte: cănițe au fost depuse în patru complexe funerare, urcioare în două morminte, iar cupa, castronul și amfora sunt, cel puțin deocamdată, singulare¹⁵. Aceeași diversitate tipologică extremă caracterizează și cele șapte morminte din estul Munteniei care au conținut ceramică romană: cănițe în trei morminte, iar cană, urcior, oală, castron și cupă au fost depuse fiecare doar în câte un singur complex funerar¹⁶. Observația rămâne valabilă și în cazul analizei importurilor romane descoperite în mormintele sarmatice din zona Buzăului sau Jilava-Târgșor – frecvența cea mai mare o au piesele de podoabă, mai ales mărgelile, sau recipientele ceramice, deși decalajul numeric între cele două categorii de piese este vizibil. Concluzia care se impune pare să fie cea a unui tablou general asemănător al tipurilor de piese de import pentru toate regiunile din Muntenia în care s-au concentrat morminte sarmatice, iar faptul că obiectele romane descoperite, cel puțin până în prezent, se încadrează în categoria mărfurilor uzuale sugerează și căile de pătrundere a produselor romane în mediul sarmatic din Muntenia. Explicația cea mai plauzibilă pare cea oferită de E. Krekovič¹⁷ pentru grupurile sarmatice din alte regiuni ale Imperiului roman, mai precis cele mărginind Slovacia de astăzi – un „mic schimb la graniță” prin care se vehiculau vase uzuale și alte produse mici.

Deși tabloul este asemănător în linii generale, o a doua observație este menită să atragă atenția asupra câtorva deosebiri de detaliu între cele două zone principale de concentrare a mormintelor sarmatice din Muntenia. Categoriile de piese importate din Imperiul roman descoperite în Câmpia Brăilei sunt: obiecte de

---

¹⁴ V. Sîrbu et alii, *op. cit.*, pp. 115-116.

¹⁵ *Ibidem*, p. 106.

¹⁶ Liana Oța, V. Sîrbu, *op. cit.*, p. 174.

¹⁷ E. Krekovič, *Rimske importy na Slovensku*, în „Památki Archeologické”, LXXVIII, 1, Praga, 1987, p. 278.

podoabă (mărgele, pandantiv, cercel), ceramică, obiecte de port și o piesă ce aparținea inițial unei casete (herma de la Mohreanu), dar care nu este exclus să fi căpătat o altă destinație odată ajunsă în mediul sarmatic¹⁸. Aceleași categorii de piese romane se remarcă și pentru sudul Munteniei: piese de podoabă (mărgele, inel, clopoței), recipiente ceramice, piese de port (fibule), cărora li se adaugă vase de sticlă (Ulmeni, poate și Oltenița-Renie M. 7), caserolă de bronz (Ulmeni) și evantai (Bucu M. 8)¹⁹. Deosebirile de detaliu menționate anterior au în vedere trei aspecte care particularizează zona de sud a Munteniei. Primul dintre acestea se referă la prezența unor mărfuri care, deși obișnuite pentru alte zone ale Imperiului roman, pot fi încadrate, datorită rarității lor în mediul sarmatic din Muntenia, în categoria bunurilor „*de lux*”²⁰: caserola de bronz și unguentariul de sticlă de la Ulmeni, amfora de la Vitănești. Al doilea aspect are în vedere prezența în două morminte din sudul Munteniei (Căscioarele, poate și Călărași M. 7) a unor piese – fibulele Aucissa – ce nu se remarcă prin valoarea lor financiară ridicată, ci prin semnificația pe care au dobândit-o ca elemente ale unui cod de subliniere a statutului deosebit²¹. Al treilea aspect indică nu numai o simplă folosire a unei piese – evantaiul de la Bucu –, ci și o preluare a unei mode, mărturie a schimbării percepției asupra obiectelor importate din Imperiu, cu accent nu numai pe utilitate sau pe potențialul de împodobire a unui costum²², ci și pe confort.

Cronologia importurilor romane este ultimul aspect pe care aș vrea să îl aduc în discuție, cu referire doar la cele două zone care au fost analizate amănunțit, cel puțin în stadiul actual al cercetării – estul și sudul Munteniei. Comparația între ponderea mormintelor în care s-au depus importuri romane din totalul complexelor funerare descoperite într-o anumită etapă cronologică a prezenței sarmaților în cele două regiuni amintite arată din nou o deosebire importantă. Trei etape ale prezenței sarmatice au putut fi puse în evidență în cazul estului Munteniei. Prima etapă (sfârșitul secolului I p.Chr. și prima jumătate a secolului al II-lea p.Chr.) este cel mai bine reprezentată numeric – 41 morminte, în raport cu etapa a doua (al cărei început poate fi plasat la finalul secolului al II-lea p.Chr. și care se întinde și pe parcursul secolului următor), căreia i-au putut fi atribuite 19 morminte sau cu cea de-a treia (sfârșitul secolului al III-lea p.Chr.), caracterizată prin prezența doar a șapte morminte²³. O simplă comparare a numărului mormintelor în care s-au depus importuri ar putea da impresia unei descreșteri a frecvenței schimburilor cu Imperiul

¹⁸ Liana Oța, V. Sîrbu, *op. cit.*, pp. 172-173.

¹⁹ V. Sîrbu et alii, *op. cit.*, p. 116.

²⁰ L.F. Pitts, *Relations between Rome and the German 'Kings' on the Middle Danube in the First to Fourth Centuries A.D.*, în „*Journal of Roman Studies*”, LXXIX, London, 1989, p. 55.

²¹ V. Sîrbu et alii, *op. cit.*, p. 118.

²² *Ibidem*, pp. 115 și 118.

²³ Liana Oța, V. Sîrbu, *op. cit.*, pp. 184-197.

roman – 10 morminte în prima etapă, șase în cea de-a doua și doar trei în ultima etapă. Totuși, compararea procentelor pe care le reprezintă mormintele care au conținut importuri din numărul total al mormintelor atribuite fiecărei etape schimbă în mod radical această impresie, arătând o creștere progresivă a frecvenței depunerii pieselor romane: 24,39% în prima etapă, 31,57% în a doua etapă și 42,85% în cea de-a treia etapă. Mormintele sarmatice din sudul Munteniei se caracterizează printr-o balanță numerică mult dezechilibrată între prima și a doua etapă: în jur de opt-zece morminte au putut fi încadrate în prima etapă, în timp ce 71 complexe funerare au aparținut, cu certitudine, celei de-a doua etape²⁴. Un număr mic al complexelor funerare (patru sau cinci) în care s-au descoperit piese de import în prima etapă a prezenței sarmaților în sudul Munteniei nu este deloc neobișnuit, privit prin prisma numărului total mic de morminte care au fost atribuite etapei respective. Surprinzătoare este însă ponderea procentuală însemnată – 40%, dacă nu chiar 50% –, pe care o reprezintă mormintele care au conținut piese romane. În ceea ce privește etapa a doua a prezenței sarmatice în sudul Munteniei, explozia numărului total al complexelor funerare descoperite este însoțită de o diminuare neașteptată a procentului înmormântărilor în care s-au depus importuri – doar 21,42%²⁵.

Concluzia care se desprinde în urma acestei sinteze este aceea că, în ciuda unei suprafețe relativ mici a teritoriului avut în vedere, mai precis Muntenia, și a unui număr destul de redus al descoperirilor sarmatice, deosebirile dintre grupurile sarmatice din diverse micro-regiuni reies pregnant în evidență, cel puțin în ceea ce privește depunerea importurilor romane în morminte. O judecată cu valoare generală, precum cea a frecvenței relativ scăzute a pieselor romane descoperite în mormintele sarmatice din Muntenia (care nici măcar ea nu este general valabilă, prin prisma excepției pe care pare să o reprezinte zona Buzăului), trebuie completată cu alte variații de amănunt referitoare la distribuția teritorială a importurilor în interiorul unei anumite micro-regiuni, la tipologia și cronologia obiectelor provenite din Imperiu. Chiar dacă la prima vedere astfel de detalii fragmentează în chip poate greu de înțeles imaginea descoperirilor sarmatice din Muntenia, tabloul general se poate recompune ulterior mult mai amănunțit, iar unele dintre coordonatele principale ale unei probleme de multă vreme discutată în literatura de specialitate s-ar putea schimba în mod radical.

Bibliografie:

Gheorghe BICHIR, *Les Sarmates au Bas-Danube*, în "Dacia. Nouvelle Série", XXI, 1977, pp. 167-197.

---

²⁴ V. Sîrbu et alii, *op. cit.*, p. 133.

²⁵ *Ibidem*, p. 118.

IDEM, *Sarmații la Dunărea de Jos în lumina ultimelor cercetări*, în "Pontica", V, 1972, pp. 137-176.

E. KREKOVIČ, *Rimske importy na Slovensku*, în "Památki Archeologické", LXXVIII, 1, Praga, 1987, pp. 231-282.

S. MORINTZ, B. IONESCU, *Cercetări arheologice în împrejurimile orașului Oltenița (1958-1967)*, în "Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie)", 19, 1, 1968, pp. 95-128.

Gheorghe A. NICULESCU, *Die sarmatische Kultur im Zusammenhang der kaiserzeitlichen archäologischen Funde aus Muntenien – unter besonderer Berücksichtigung der Funde von Tîrgșor*, în: C. von Carnap-Bornheim (ed.), "Kontakt-Kooperation-Konflikt. Germanen und Sarmaten zwischen dem 1. und dem 4. Jahrhundert nach Christus". Internationales Kolloquium des Vorgeschichtlichen Seminars der Philipps-Universität Marburg, 12.-16. Februar 1998, Neumünster, 2003, pp. 177-205.

Liana OȚA, *Câteva remarci cu privire la statistică și distribuție teritorială*, în "Acta Terrae Fogarasiensis", II, 2013, pp. 29-33.

Liana OȚA, Valeriu SÎRBU, *Sarmații din județul Brăila*, Muzeul Brăilei-Editura Istros, Brăila, 2009.

IDEM, *The Bărăgan in the 1st-3rd Centuries AD: Dacians, Romans, Sarmatians*, în V. Sîrbu, R. Ștefănescu (eds.), "Necropolises, Cult places, Religion, Mythology" – The Thracians and their Neighbors in the Bronze and Iron Ages, Proceedings of the 12th International Congress of Thracology, Târgoviște, 10th-14th September 2013, vol. II, Brașov, 2013, pp. 289-309.

Constantin C. PETOLESCU, *Dacia: un mileniu de istorie*, București, Editura Academiei Române, 2010.

C.C. PETOLESCU, Florian MATEI-POPESCU, *The Presence of the Roman Army from Moesia Inferior at the North of the Danube and the Making of the Dacia Inferior Province*, în: Ioan Piso (ed.), *Die römischen Provinzen. Begriff und Gründung (Colloquium Cluj-Napoca, 28. September – 1. Oktober 2006)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, pp. 357-367.

L.F. PITTS, *Relations between Rome and the German 'Kings' on the Middle Danube in the First to Fourth Centuries A.D.*, în "Journal of Roman Studies", LXXIX, London, 1989, pp. 45-58.

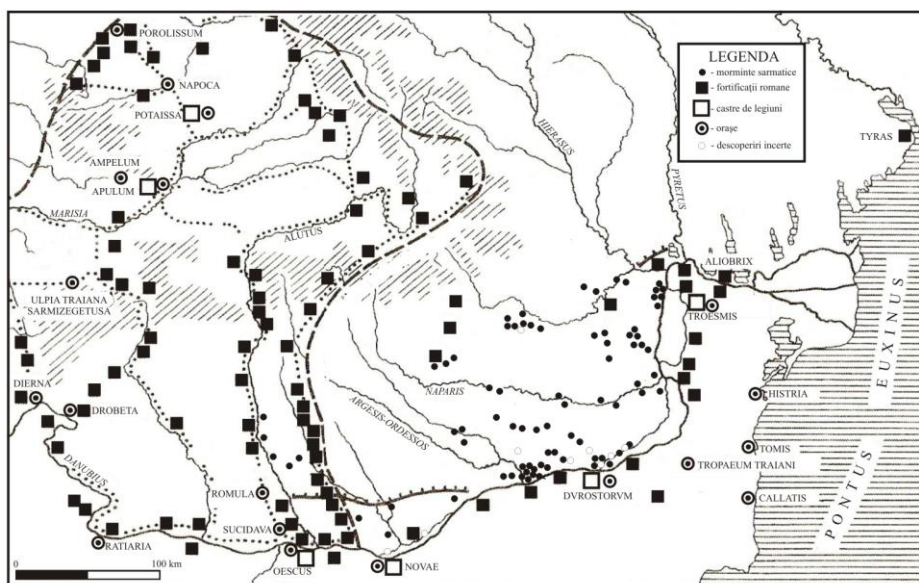
Valeriu SÎRBU, Liana OȚA, A. VÎLCU, M. NEAGU, V. OPREA, *Sudul Munteniei în secolele I a.Chr. – III p.Chr. Sarmați, daci, romani*, Muzeul Brăilei „Carol I”-Editura Istros, Brăila, 2014.

M. TUFFREAU-LIBRE, *Pottery assemblages in Gallo-Roman cemeteries*, în: J. Pearce, M. Millet, M. Struck (eds.), "Burial, Society and Context in the Roman World", Oxford, Oxbow Books, 2000, pp. 52-60.

Lista ilustrațiilor:

Pl. 1 – Harta descoperirilor atribuite sarmaților din Muntenia.

Pl. 1. Harta descoperirilor atribuite sarmaților din Muntenia